

Марченко Г.В.¹

Готовність студента до самостійної роботи

¹ *Марченко Галина Володимирівна, доктор філософії, доцент кафедри педагогіки, Горлівський Інститут іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету, м. Горлівка, Україна*

Анотація: В статті висвітлюються умови результативної організації самостійної роботи студентів, наголошується значна роль мотивації до її виконання, аналізуються результати анкетування студентів 1 і 3 курсів щодо визначення ступеня їхньої готовності до виконання самостійної роботи, а також окреслюється коло основних проблем і труднощів, з якими стикаються студенти в процесі виконання самостійної роботи. Авторка на основі здійсненого дослідження визначає умови, створення яких забезпечує результативність виконання самостійної роботи студентів університету.

Ключові слова: самостійна робота, майбутній учитель, умови організації самостійної роботи, готовність студентів до самостійної роботи.

Суспільство змінюється, отже, змін потребує й освіта. Людство тяжіє до демократії, піднесення авторитету особистості, культури миру, толерантності і ринкових відносин, утвердження їх як пріоритету нової освітньої динаміки. Все це виступає своєрідним викликом освіті, зумовлює потребу її радикальної модернізації. Так в Україні має утверджуватися стратегія прискореного випереджувального розвитку освіти і науки, фізичних, інтелектуальних, моральних та інших потенціалів особистості, які забезпечують її самоствердження й самореалізацію. Отже, головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку й самореалізації кожної особистості як громадянина України, формувати покоління, здатні навчатися впродовж життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства.

Самостійність є якістю особистості, вона проявляється у мисленні, мовленні, практиці, мотивації, поведінці, діяльності та організації навчального процесу. Самостійна робота, яка формує ці якості особистості, може й повинна мати місце у навчальній діяльності студентів. Самостійна робота студентів, індивідуальна або колективна навчальна діяльність, що здійснюється без безпосереднього керівництва вчителя [2, с. 328].

Активна самостійна робота студентів можлива тільки за наявності серйозної і стійкої мотивації. Найсильніший мотивуючий чинник – підготовка до подальшої ефективної професійної діяльності. Серед чинників, які сприяють активізації самостійної роботи, І. Мостова виділяє:

а) корисність виконуваної роботи. Якщо студент знає, що результати його роботи будуть використані в лекційному курсі, в методичному супроводі, в лабораторному практикумі, при підготовці публікації або іншим чином, то відношення до виконання завдання істотно змінюється на краще і якість виконуваної роботи зростає. При цьому важливо психологічно налаштувати студента, показати йому, як необхідна виконува-

на ним робота. Іншим варіантом використання чинника корисності є активне застосування результатів роботи в професійній підготовці. Так, наприклад, якщо студент одержав завдання на дипломну (кваліфікаційну) роботу на одному з молодших курсів, він може виконувати самостійні завдання з переліку дисциплін гуманітарного і соціально-економічного, природничо-наукового і загально-професійного циклів дисциплін, які потім увійдуть як розділи в його кваліфікаційну роботу;

б) участь студентів у творчій діяльності. Це може бути участь у науково-дослідній або методичній роботі, що здійснюється тією або іншою кафедрою;

в) важливим мотиваційним чинником є інтенсивна педагогіка. Вона припускає введення у навчальний процес активних методів, перш за все, ігрового тренінгу, в основу якого покладені інноваційні й організаційно-діяльнісні ігри. У таких іграх відбувається перехід від односторонніх часткових знань до комплексних різнобічних знань про об'єкт, його моделювання з виділенням провідних суперечностей, а не просто набуття навички прийняття вірного рішення. Першим кроком в такому підході є ділові або ситуаційні форми занять, зокрема з використанням комп'ютерних технологій;

г) участь в олімпіадах з навчальних дисциплін, конкурсах науково-дослідних або прикладних робіт, тощо;

д) використання мотивуючих чинників контролю знань (накопичувальні оцінки, рейтинг, тести, нестандартні екзаменаційні процедури). Ці чинники за певних умов можуть викликати прагнення до змагання, що саме по собі є сильним мотиваційним чинником самовдосконалення студента;

е) заохочення студентів за успіхи в навчанні і творчій діяльності (стипендії, преміювання, заохочувальні бали) і санкції за погане навчання. Наприклад, за роботу, що подана раніше термі-

ну, можна ставити підвищену оцінку, в протилежному випадку – знижувати;

ж) індивідуалізація завдань, що виконуються як в аудиторії, так і поза нею, постійне їх оновлення;

з) мотиваційним чинником в інтенсивній навчальній роботі і, в першу чергу, самостійній є особистість викладача. Викладач може бути прикладом для студента як професіонал, як творча особистість. Викладач може і повинен допомогти студентові розкрити свій творчий потенціал, визначити перспективи свого внутрішнього зростання;

и) мотивація самостійної навчальної діяльності може бути посилена при використанні такої форми організації педагогічного процесу, як циклове навчання («метод занурення»). Цей метод дозволяє інтенсифікувати вивчення матеріалу, оскільки скорочення інтервалу між заняттями з тієї або іншої дисципліни вимагає постійної ува-

ги до змісту курсу і зменшує ступінь забування матеріалу. Різновидом цього виду занять є проведення багатогодинного практичного заняття, що охоплює декілька тем курсу і націленого на вирішення різних задач.

Підсумовуючи усе вищезазначене, слід зазначити, що завдяки мотиву пізнавальна задача перетворюється на оволодіння уміннями самостійної діяльності, сприяє саморозвиткові і самоактуалізації студентів, збуджує розвиток творчого потенціалу, предметної й особистісної саморегуляції [3, с. 76-82].

Впровадження кредитно-модульної системи навчання передбачає суттєве збільшення обсягу самостійної роботи. Успішність впровадження цієї системи в процесі навчання багато в чому залежить від готовності студентів до самостійної роботи [4, с. 18]. Фактори формування готовності студентів до самостійної роботи наведені у схемі 1.

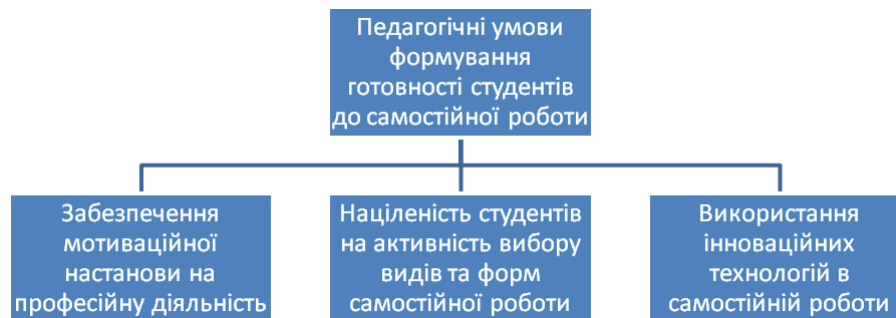

Схема 1. Фактори формування готовності майбутніх учителів до самостійної роботи

Формування готовності до самостійної роботи супроводжується накопиченням трьох типів досвіду діяльності: репродуктивної (за зразком), продуктивної (з елементами евристики), творчої (креативної) [5, с.22]. Суть цих типів діяльності відрізняється рівнем розумових процесів, інтелектуальною насиченістю, навчальними вміннями. Можливість підвищення рівня готовності до самостійної роботи залежить від знань, умінь, ціннісних орієнтацій на майбутню професію вчителя гуманітарних дисциплін, накопиченого досвіду самостійної діяльності, можливості здобувати ці знання і використовувати їх для виконання самостійної роботи.

Відповідно до трьох типів досвіду діяльності можна виділити такі рівні складності завдань.

1-й рівень – репродуктивний, для нього є типовими завдання виконавчого характеру, що направлені на засвоєння вивченого матеріалу; цей рівень припускає використання конкретної інформації за раніше одержаним алгоритмом.

2-й рівень – продуктивний з комплексними завданнями, які інтегрують знання й уміння. Вони припускають наявність досвіду діяльності з використання набутих знань і вмінь, що були одержані при вивченні декількох тем певного розділу. Даний рівень характеризується пошуковою активністю, готує студентів до прийняття тактичних рішень, зумовлює здатність студента вибрати необхідні, адекватні знання, вміння, способи інформаційної діяльності.

3-й рівень – творчий з творчими завданнями (наприклад, проектами), що припускає наявність інтегруючих знань, умінь, досвіду використання професійно-орієнтованих інформаційних технологій. Необхідною умовою і метою виконання таких завдань є продукування студентом нових ідей. Таким чином, цей рівень характеризується креативністю, самостійністю і оригінальністю у виборі рішень та професійно-орієнтованих інформаційних технологій.

Підтримка інтересу до самостійної роботи забезпечується, якщо при плануванні й організації

самостійної роботи студентам пропонується різноманіття видів і типів завдань, а також методів їх виконання, що дозволить зробити процес навчання ненав'язливим і безперервним.

Умовою поетапного розвитку готовності до самостійної роботи є розробка і впровадження по кожному з модулів дисциплін комплексу завдань різного рівня складності з переходом від репродуктивних до продуктивних, а потім і до творчих завдань. Рівень готовності до самостійної роботи залежить від можливостей і бажання студента підвищувати рівень складності самостійних завдань. Завдання в кожному виді самостійної роботи стимулює потребу знаходження і застосування нових знань уже відомими способами або знаходження нових способів оволодіння знаннями. В процесі вирішення пізнавального завдання студент поступово оволодіває новими операціями, прийомами розумових дій або вміннями переносити раніше засвоєні знання, операції та прийоми на вивчення нового матеріалу. Таким чином, із стимулу (зовнішньої причини) пізнавальна задача перетворюється на внутрішній мотив оволодіння вміннями самостійної діяльності, сприяє саморозвиткові і самоактуалізації студентів, збуджує розвиток предметної і особистісної саморегуляції.

У цілях підвищення рівня готовності до самостійної роботи комплекс завдань, що ускладнюються, повинен задовольняти таким вимогам: сформованість мотиваційної настанови на виконання завдання; професійна спрямованість завдання; відповідність рівня складності завдання рівню готовності студента до його виконання; наявність проблемної ситуації в змісті завдання; практична потреба і результативність.

Але, на жаль, у практичній діяльності не всі умови забезпечуються, студенти часто не готові до організації самостійної роботи, стикаються з багатьма труднощами під час виконання самостійної роботи, і результатом цього є її невиконання. Це можна стверджувати після обробки результатів анкетування студентів 1 курсу Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». 72% опитаних вважають самостійну роботу недоцільною (зважаючи на велику кількість, на думку студентів 1 курсу, аудиторних годин, що дозволяють оволодіти навчальним матеріалом на високому рівні), 21% студентів виконує завдання для самостійного опрацювання періодично (причиною цього вони називають перевантаженість з багатьох предметів), 7% студентів завжди виконують завдання для самостійної роботи. Результати анкетування проілюстровані діаграмою 2.

Діаграма 2. Виконання самостійної роботи студентами

Суттєве збільшення обсягу самостійної роботи за кредитно-модульною системою навчання, її значна роль у формуванні творчої особистості майбутнього вчителя спонукають викладачів до активних пошуків шляхів вирішення основних проблем в організації самостійної роботи, що виникають у студентів.

Рішення щодо проведення анкетування студентів 1 та 3 курсів обумовлено метою порівняння рівнів сформованості навичок в організації самостійної роботи студентів, що ма-

ють різний досвід в її організації, і виявити недоліки на кожному етапі формування цих навичок з метою ліквідації недоліків та вдосконалення процесу організації самостійної роботи. У результаті проведеного анкетування були виявлені труднощі, пов'язані з відсутністю навичок самостійної роботи: невміння самостійно підбирати навчальний матеріал для самостійного опрацювання певної теми, проблеми (52% – 1 курс, 46% – 3 курс), з невмінням правильно організувати самостійну роботу (57,6% – 1 курс,

45,7% – 3 курс), з невмінням раціонально розподіляти свій час (72,5% – 1 курс, 62% – 3 курс),

що унаочнює наступна таблиця (див. Таблиця 1).

Таблиця 1.

Проблеми в організації самостійної роботи студентами						
Проблеми в організації самостійної роботи студентів	Невміння підбирати літературу для самостійного опрацювання		Невміння правильно організувати самостійну роботу		Невміння раціонально розподіляти час	
	Опитувані	кількість	відсоток	кількість	відсоток	кількість
1 курс	12	52	13	65	14	70
3 курс	8	40	6	30	8	40

Серед виявлених проблем також слід виділити наступні: невміння працювати з підручниками, конспектувати першоджерела, слухати і робити нотатки під час лекції, відсутність елементарних навичок бібліографічної роботи. Як результат, деякі студенти уникають відвідування бібліотек та предметних кабінетів. Розвиток навичок самостійної роботи – одне із завдань навчання у вищій школі, а несформованість у студентів навичок самостійної роботи породжується насамперед методичною системою. Ще у школі вчителі приділяють цьому питанню недостатньо уваги, вважає М. Вакуленко [1, с. 25].

Це особливо помітно, якщо порівняти достатньо контрастні результати анкетування студентів 1 та 3 курсів: 70% студентів 1 курсу витрачають на самостійну роботу 3-4 години на добу, але не отримують бажаних результатів. Студенти ж 3 курсу (близько 84%) приділяють самостійній роботі 2-3 години на добу і досить успішно справляються з запланованими завданнями. 60% першокурсників не встигають готуватися до практичних занять, 56% – опрацьовувати рекомендовану й додаткову літературу. Незважаючи на суттєвий доробок з цієї тематики вітчизняних і закордонних педагогів та психологів, ще залишаються проблеми в організації самостійної роботи. Проаналізувавши науково-педагогічну літературу з цієї проблематики [1; 4; 5], результати анкетування, багаторічні спостереження викладачів вищої школи можна виділити такі проблеми:

а) неоднозначність науково-педагогічної термінології («самостійна робота студента», «зміст», «форми», «види завдань» тощо), оскільки раніше мова йшла, у першу чергу, про організацію, методіку та забезпечення самостійної роботи під час аудиторних занять, а сьогодні йдеться головним чином про самостійну роботу у позааудиторний час без присутності викладача;

б) час видачі завдань з різних дисциплін та їх обсяг неузгоджені, що призводить до нерівномірності завантаженості або перевантаженості студентів;

в) виконанні студентами завдання часто з різних причин залишаються не проконтрольованими, нехтується необхідність у стимулюванні самостійної навчальної діяльності студентів;

г) безсистемність розроблення та застосування завдань для самостійної роботи, відсутність їх різноманітності, а також форм контролю.

Проаналізувавши відповіді студентів 1 та 3 курсів на питання «Які труднощі виникають у Вас під час виконання самостійної роботи?», ми отримали результати, представлені в гістограмі «Труднощі в процесі виконання самостійної роботи», в якій використано такі умовні позначення:

1. Перевантаженість. 2. Недостатня забезпеченість засобами для самостійної роботи. 3. Відсутність інструктажу перед виконанням самостійної роботи. 4. Відсутність перевірки результатів самостійної роботи. 5. Відсутність мотивації (див. гістограму 4).

На горизонтальній вісі розташовані порядкові номери проблем, що виникають у студентів під час виконання самостійної роботи, а вертикальна – містить показники опитування: кількість і відсоток студентів, які стикаються з проблемами, зазначеними вище. Згідно з результатами анкетування можна зробити висновок про невміння студентів 1 курсу планувати свій час порівняно зі студентами 3 курсу, недоліки в організації самостійної роботи, спричинені викладачем (недостатній інструктаж перед виконанням самостійної роботи, відсутність перевірки виконаних завдань, відсутність мотивації до виконання самостійної роботи), недостатня забезпеченість студентів навчальним матеріалом з дисциплін 1 та 3 курсів.

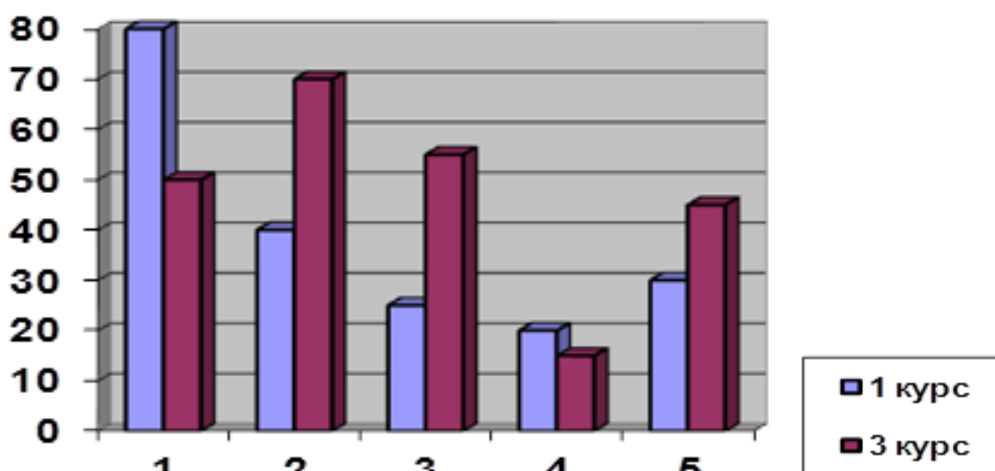
Зважаючи на проблеми, наведені вище та результати анкетування, можна сформулювати наступні рекомендації для вдосконалення самостійної роботи студентів:

а) попередня підготовка студентів до самостійної роботи (сформованість умінь працювати в бібліотеці, оволодіння методами роботи з книгою, прийомами осмислення тексту, конспектування лекцій тощо);

б) надання студенту чіткої цільової настанови на самостійну роботу, детального інструктажу щодо змісту роботи, термінів виконання, порядку звітності, а також рекомендацій щодо методів, прийомів і засобів її здійснення;

в) координування обсягу самостійної роботи з різних дисциплін, чітко дозувати час на її виконання;

г) забезпечити студентів достатньою мірою засобами для самостійної роботи.

Гістограма 4. Труднощі в процесі виконання самостійної роботи

В умовах інтеграції України у світовий освітній простір особливої уваги набуває проблема професійного самовдосконалення майбутнього вчителя, особистість якого має бути неповторною, диференційованою і творчою; вчителя, який був би здатним здійснювати освітню діяльність на високому професійному рівні, гідно конкурувати на сучасному ринку праці та послуг.

Вирішення цієї проблеми навряд чи можливе тільки шляхом передачі знань у готовому вигляді від викладача до студента. Необхідно перетворити студента з пасивного споживача знань на активного їх творця, що вміє побачити та сформулювати проблему, проаналізувати шляхи її розв'язання, знайти оптимальний результат і довести правильність свого вибору. Реформа вищої освіти, що відбувається сьогодні, пов'язана за своєю суттю з переходом від парадигми навчання до парадигми освіти. У цьому випадку варто визнати, що самостійна робота студентів є не просто важливою формою освітнього процесу, вона має стати його основою формою.

При цьому для ефективної організації і проведення самостійної роботи та її контролю потрібна якісна та доступна науково обґрунтована інформаційно-методична база. Але, на жаль, сьогодні система освіти України, зокрема вищої, ще не має належної державної підтримки в забезпеченні сучасними навчальними та інформаційними засобами, зміцненні матеріально-технічної бази навчальних закладів, здійсненні наукового забезпечення інноваційних технологій.

Майже без перебільшення можна стверджувати, що навчання – це самоосвіта, що ґрунту-

ється на самостійній роботі студентів. Уся педагогічна та методична майстерність викладача полягає у створенні оптимальних умов для такої роботи. Він зобов'язаний зробити все, щоб сприяти розвитку здібностей кожного студента, оскільки від цього залежить якісний рівень вищої освіти взагалі – першочергове завдання модернізації освіти.

Отже, самостійна робота студента є важливим компонентом підготовки майбутнього вчителя. Як показує практика, організація виконання самостійної роботи потребує постійного вдосконалення. Самостійна робота є результативною лише тоді, коли вона є цілеспрямованою, систематичною та планомірною. Специфіка самостійної роботи полягає в тому, щоб студенти самостійно отримували знання, але організувати цей процес повинен викладач. Організація самостійної роботи студентів здійснюється за трьома напрямками: визначення мети, програми, плану завдання чи роботи; допомога викладача в техніці роботи над завданням, забезпечення студентів необхідними матеріалами; контроль засвоєних знань та оцінка роботи. Основною метою виконання самостійної роботи є не тільки отримання нових знань, але й оволодіння студентами методами отримання нових знань, набуття навичок самостійного аналізу соціальних явищ та процесів, посилення основ практичної діяльності, загалом – розвиток уміння набуття наукових знань шляхом індивідуального пошуку інформації, формування активного інтересу до творчого підходу в навчанні та науковій роботі. Самостійна робота студента сприяє і творчому розвитку, який со-

годні є важливим фактором в процесі підготовки майбутніх учителів.

Найбільш значущими проблемами самостійної роботи студента є відсутність мотивації студентів до її виконання та відсутність контролю виконання самостійної роботи. Ці проблеми безперечно зводять самостійну роботу нанівець, ба-

гато студентів не вважають за потрібне виконувати завдання для самостійного опрацювання з тієї причини, що перевірка не відбувається, а користі з виконання цієї роботи вони не бачать, про що свідчать результати опитування студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вакуленко В.М. Управління самостійною роботою студентів в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу / В.М. Вакуленко // Освіта Донбасу. – 2011. – № 1. – С. 74-78.
2. Зимняя И.А. Педагогическая психология : учеб. для вузов / А.И Зимняя. – М.: Логос, 2005. – 384 с.
3. Мостова І.М. Першокурснику: поради психолога / І.М. Мостова. – К.: Грані-Т, 2000. – 117 с.
4. Сидорчук Н.Г. Організація самоосвітньої діяльності майбутніх учителів у процесі вивчення предметів педагогічного циклу: Дис. канд. пед наук: 13.00.04 / Н.Г. Сидорчук. – Житомирський державний пед. університет ім. І.Франка. – Житомир, 2001. – 218 с.
5. Шапранова К.Н. Самостоятельная работа студентов как фактор профессионально-личностного становления будущего специалиста / Н.Н. Шапранова // Развитие личности в образовательных системах Южно-Российского региона: материалы докладов XXVII психолого-педагогических чтений Юга России. – Ч.1. – Ростов на/Д.: Изд-во ИПО ПИ ЮФУ, 2008. – С. 328-335.

Marchenko G. The readiness of the student to work independently

Abstract: The article highlights the conditions of results of students' independent work, stresses a significant role of motivation in its execution, analyzes the researches' results with the purpose to determine students' degree of readiness to perform independent work, and outlines a range of basic problems and difficulties faced by students in course of self-study. Basing on research carried out the author determines those factors, which provides better results of independent execution performance of university students.

Keywords: self-study, future teachers, the conditions of independent work, the willingness of students to work independently.

Марченко Г. Готовность студента к самостоятельной работе

Аннотация: В статье освещаются условия результативной организации самостоятельной работы студентов, отмечается значительная роль мотивации к ее выполнению, анализируются результаты анкетирования студентов 1 и 3 курсов по определению степени их готовности к выполнению самостоятельной работы, а также определяется круг основных проблем и трудностей, с которыми сталкиваются студенты в процессе выполнения самостоятельной работы. Автор на основе проведенного исследования определяет условия, создание которых обеспечивает результативность выполнения самостоятельной работы студентов университета.

Ключевые слова: самостоятельная работа, будущий учитель, условия организации самостоятельной работы, готовность студентов к самостоятельной работе.